

Die navorsing in verband met hierdie werk is onder
andere moontlik gemaak deur 'n ad hoc-toekenning
van die Nasionale Raad vir Sosiale Navorsing.

Burgermonument op Carolinda.

DIE CAROLINA-KOMMANDO

IN DIE

TWEEDE VRYHEIDSOORLOG

(1899 - 1902)

DEUR

F. J. GROBLER

Voorgelê as gedeeltelike nakoming van die
vereistes vir die graad van

MAGISTER ARTIUM

in die Fakulteit van Lettere en Wysbegeerte.

POTCHEFSTROOMSE UNIVERSITEIT VIR CHRIS-
TE-
LIKE HOËR ONDERWYS

APRIL 1960.

VOORWOORD

Die skryf van hierdie verhandeling is die vervulling van 'n langgekoesterde ideaal. As jong onderwyser het ek vir drie jaar op Carolina onderwys gegee en was dit my voorreg om met 'n hele aantal van die oudstryders van die Tweede Vryheidsoorlog kennis te maak. Besonder opvallend vir my was die trots en saamhorigheidsgevoel wat na meer as dertig jaar nog by hulle aanwesig was. So het hulle elke jaar op 7 November op Witkloof byeengekom om die heldedood van generaal Fourie en kommandant Prinsloo te herdenk. Ten spyte van politieke en ander verskille was hulle op daardie dag weer een.

Die optrede van die Carolina-kommando het feitlik net in die volksmond geleef. Baie min is beskryf. In 'n aantal geskifte van Engelse kant is met respek na hulle verwys, maar van Boere-kant is hierdie roemryke tydperk in ons geskiedenis verwaarloos. Die behoefte om die kommando se geskiedenis op skrif te stel is sterk gevoel en die persoon wat hierin leiding geneem het, was lt.-kol. Jan Liebenberg, die destydse distrikskommandant van Carolina. Hy het 'n vergadering van oud-stryders belê wat op 6 Junie 1938 op Carolina gehou is. Op hierdie vergadering is 'n komitee gekies om die boustowwe vir 'n kommando-geskiedenis te versamel. Die komitee het bestaan uit lt.-kol. J. Liebenberg (voorsitter), kapt. Don Fischer, maj. C. Davel, mnr. K. K. D. Hamman, lt.-kol. W. Davel, mnr. W. H. de Villiers, kapt. H. F. Prinsloo en mnr. L. A. Visagie, destydse skoolhoof van Carolina, wat as sekretaris sou optree. So het die Historiese Komitee waarna verwys sal word, ontstaan.

Die komitee het dadelik aan die werk gespring. Vraebriewe is aan talle oud-stryders gestuur. Oproepe is in die openbare pers gedoen en inligting is gesoek by alle persone wat moontlik lig op sake kon werp. Van verskillende persone wat nie bereik kon word nie, is briewe en verklarings ontvang.

Die komitee het, vergesel van oud-stryders, besoeke gebring aan Spioenkop, Modderspruit, Nelshoogte, Chrissiesmeer en Witkloof. Verslae van hierdie besoeke is opgestel deur mnr. Visagie en sy twee hulp-sekretaris, mnr. S. L. Prinsloo en skrywer hiervan. In die verhaal word soms verwys na hierdie verslae.

Mnr. Visagie was die siel van die komitee. Geen moeite was vir hom te groot nie en die byeenbring van al die getuienis wat in die bronnelys genoem word, was hoofsaaklik aan sy ywer en vindingrykheid te danke. Hy het 'n waardevolle stuk saamgestel wat in die Preller-versameling in die Transvaalse argief te vind is. Ongelukkig het gebrek aan die nodige tyd hom verhinder om verder aan die saak te werk en dit het my laat besluit om die onderwerp aan te pak.

Hierdie verhandeling verhaal net die gebeure tot met die slag van Witkloof op 7 November 1900. Met daardie geleentheid het hulle generaal en kommandant gesneuwel en hoewel David Joubert L. E. V. vir die res van die oorlog 'n waardige opvolger vir kommandant Prinsloo was, het die kommando nooit weer as 'n eenheid in enige groot botsing teen die vyand te staan gekom nie. 'n Deel van die kommando is deur kommandant-generaal Louis Botha in sy kommando opgeneem en die res het in verspreide guerilla-groepies opgetree. Dit is ook baie moeilik om die

besonderhede van die verskillende groepies se optrede na te spoor. Hier en daar is insidente in verklarings beskryf, maar dit is te onvolledig om 'n deurlopende verhaal op te stel. Die gewone verbindingsmiddele tussen die offisiere het teen daardie tyd opgehou om te bestaan, sodat daar ook nie meer oorlogstelegramme te vind is wat meer lig op die saak kan werp nie.

Benewens die versamelde getuienis van die Historiese Komitee, is veral met vrug navorsing gedoen in die argief van die kommandant-generaal, die argief van dr. W. J. Leyds en die versameling van dr. G. S. Preller. Origens is van die gepubliseerde bronne wat in die bronnelys aangegee word, gebruik gemaak.

Langs hierdie weg wil ek graag dank betuig aan hulle wat dit vir my moontlik gemaak het om die navorsing te doen. Die materiaal wat deur die Historiese Komitee van Carolina byeengebring is, was tot hiertoe deur mnr. L. A. Visagie bewaar. Hy het dit goedgunstiglik tot my beskikking gestel, waarvoor my hartlike dank. Dit sal hierna, volgens ooreenkoms met hom, aan die Transvaalse argief oorhandig word vir verdere bewaring.

Die firma „Sampson Low, Marston and Company Ltd.“, uitgewers van „The Times History of the War in South Africa 1899 - 1902“, wens ek te bedank vir hulle verlof om van die kaarte in genoemde boek gebruik te maak. Die redakteur van „Die Huisgenoot“ word ook bedank vir sy toestemming om 'n foto van kommandant Prinsloo uit sy blad te mag afdruk.

Die vriendelikheid en behulpsaamheid van die argief-personeel te Pretoria word dankbaar erken. Dieself-

de tegemoetkomendheid is ook van die personele van die Ferdinand Postma-biblioteek aan die P. U. vir C. H. O. en die Staatsbiblioteek te Pretoria ondervind. Dit word ten seerste waardeer.

Ten laaste wens ek my besondere waardering te be-
tuig jeens my promotor dr. J. S. du Plessis van die Pot-
chefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.
Toe ek nog getwyfel het oor die onderwerp, het hy my aan-
gespoor. Terwyl ek besig was, het hy my met groot ge-
duld leiding gegee. Hy het hom selfs die moeite getroos
om saam met my die steiltes van Spioenkop te gaan uit-
klim. My hartelike dank vir sy bystand en leiding.

F. J. GROBLER.

CARLETONVILLE.

Desember 1959.

I N H O U D

HOOFSTUK I

Die vorming van die Carolina-kommando en sy eerste taak

op die Swasiegrens 1

Die ontstaan van Carolina-distrik - Burgerlike bestuur - Organisasie van die kommando - Indeling in wyke - Veldkornette gekies - Mpefu - Aftrede van komdt. Joubert - Komdt. Prinsloo verkies - Voorbereidings vir oorlog - Grootte van kommando - Kwaggafontein - Ontvangs van genl. Burger - Kommando verskuif na Swasiegrens - Lochiel - Reëlings met Swasiehoof - reëlings vir veiligheid van Swasiegrens - Genl. Burger na Natal - Kamp verskuif na Oshoek - Laerreëlings - Patrollies - Uitsit van wagte - Tydverdryf in laer - Vkt. Viljoen na Bellskop - Komdt. Prinsloo na Natal

HOOFSTUK II

Die eerste vuurdoop in Natal 21

a) Modderspruit 21

Roete van genl. Burger na Natal - Toestand in Natal - Posisie van Boeremagte - 30 Oktober.

b) Die inval suid van die Tugela 27

Besettingsmagte om Ladysmith - Militêre posisie in Natal - Genl. Joubert trek oor Tugela - Carolina-burgers na Weenen - Mooirivier aangeval - Engelse versterkings - Genl. Joubert keer terug

c) Platrand 33

Beleg van Ladysmith - Colenso - Besluit om Platrand aan te val.

HOOFSTUK III

Spioenkop 38

Buller besluit om aan Bo-Tugela deur te breek - Boere versterk Bo-Tugela - Carolina-kommando kom by Spioenkop aan - Engelse begin aanval - Kommandant-Generaal stuur versterkings - Genl. Botha laat Spioenkop ondersoek - Carolina-stellings gebombardeer - Engelse verower Spioenkop - Beskrywing van Spioenkop - Die loopgrawe - Boere tref teenmaatreëls - Komdt. Prinsloo na Spioenkop - Komdt. Prinsloo vra hulp - Engelse onder kruisvuur - Boerekanonne - Engelse artillerie - Woodgate geskiet - Engelse regterflank geteister - Witvlag episode - Aanval op Tweelingkoppe - Die nag na die Spioenkopslag - Anderdagmôre op Spioenkop - Boere-verliese - Engelse verliese.

HOOFSTUK IV

Van Spioenkop tot Allemansnek 73

a) Pietershoogte (" Pieter's Hill ") 73

Vaalkrans - Posisie van Carolina - Pietersheuvel - Die groot terugtog.

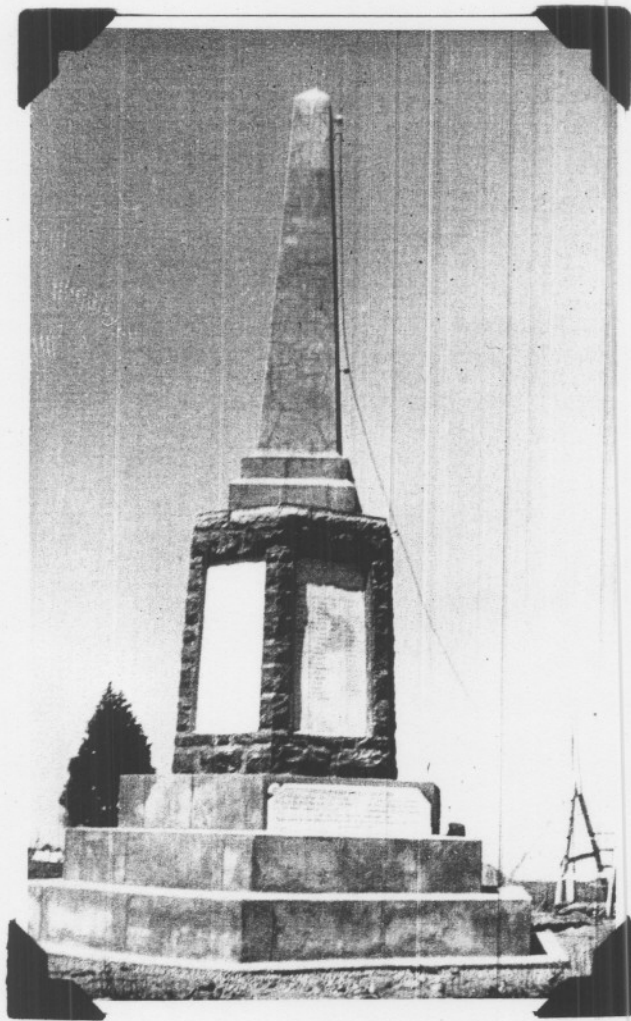
b) Biggarsberg 79

Posisies van kommando's - Asst.-veggeneraal J. C. Fourie - Uitval na Elandslaagte - Kommando-vlag ontvang - Standerton- en Bethal-kommando vertrek na die Vrystaat - Asst.-komdt.-genl. Fou-

Komdt. Prinsloo.

(Met verlot van „Die Huisgenoot.”)

Gedenksteen aan die westelike punt van
die massagraf (gewese Engelse loopgraaf)
op Spioenkop.

Massagraf van die oostekant af afgeneem met die gedenksteen van die vorige bladsy op die agtergrond.

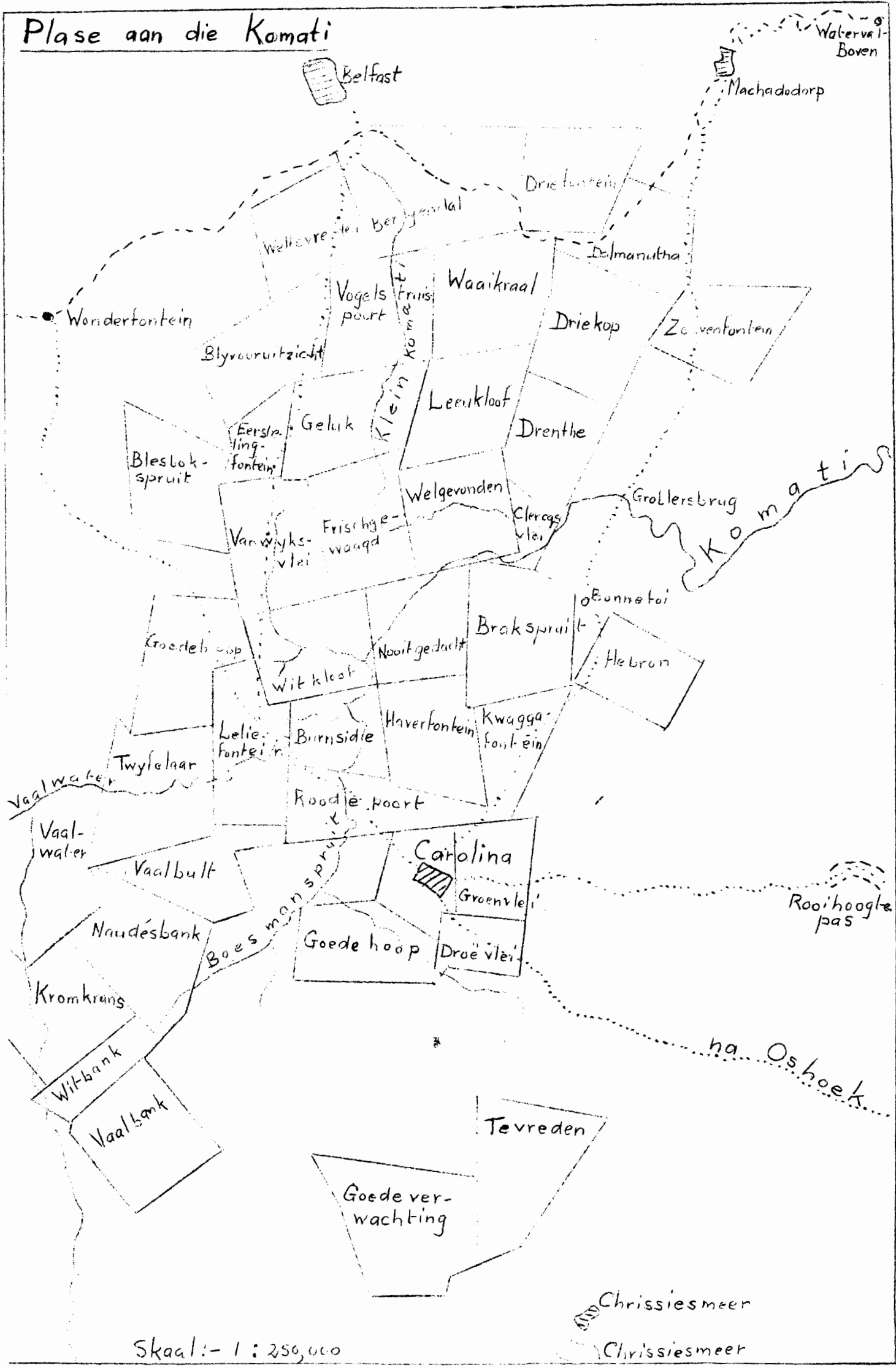

Dieselfde massagraf as die vorige maar van die trappies van die gedenksteen af afgeneem. Die Alwynkoppie verskyn op die agtergrond.

Genl. J.C. Fourie.

Plase aan die Komati

weer sy trek bemoeilik. Eindelik kon hy Ermelo op die 18de bereik.

Dit is moeilik om te begryp waarom genl. French skynbaar so onbeholpe was, terwyl hy tog oor 'n baie groter mag as die klein guerilla-groepies van die Boere beskik het. Moontlik kan dit aan die treurige toestand waarin veral sy trekdierre verkeer het, toegeskryf word. Die veld was in 'n baie swak toestand en hy moes dus noodwendig baie stadig beweeg het. Hierdeur het sy magte 'n maklike skyf vir die beweeglike burgers gevorm. Boonop het die burgers die terrein baie goed geken en kon dus die plekke waar hulle die vyand wou aanval, self uitsoek. 27)

Genl. Fourie ontvang Na hierdie skermutselings het
geld van Komdt.-Genl. die kommando weer na Leliefontein teruggekeer. Aangesien die burgers naby hulle huise was, was hulle redelik goed voorsien van voedsel. Tog het die offisiere geld nodig gehad om noodsaaklike dinge soos slagvee vir die kommando aan te koop. Teen die einde van Oktober het genl. Fourie £ 300 van die Kommandant-Generaal ontvang waarmee in die behoeftes van die kommando voorsien moes word. Dadelik het hy op 27 Oktober aan komdt. Prinsloo £ 100 uitbetaal. 28) Aan vkt. A. J. de Lange van wyk I is die volgende dag 'n bedrag van £15 deur die Generaal uitbetaal, 29) terwyl vkt. W. H. de Villiers (van wyk II

27) Amery : a. w., vol. V, bl. 48 e. v.; Van Rensburg : a. w. bl. 41 e. v. : Maj. W. Davel (Verklaring in my besit) vertel hoe genl. Fourie geen vrees geken het nie. Toe die Generaal afgespring en aangelê het om te skiet, het 'n vyandelike koeël sy geweer se slot getref en dit uit die geweer geruk. Die Generaal het net sy geweer weggegooi, een van 'n gesneuwelde vyand opgetel en voortgeveg; I. Stoltz : a. w., bl. 22 e. v.; Hierdie slag by Chrissiesmeer moet nie met die slag van dieselfde naam van 6 Februarie 1901 toe genl. Botha 'n onverwagte aanval op genl. Smith-Dorrien gemaak het, verwar word nie.

28) Preller-versameling, band 6, bl. 20 : Kwitansie deur komdt. Prinsloo aan genl. Fourie op Leliefontein uitgereik dd. 27 Oktober 1900.

29) Ibid, bl. 21 : Kwitansie deur vkt. A. J. de Lange aan

H O O F S T U K VII

DIE EINDE

Die slag van Witkloof was die laaste groot botsing wat die Carolina-kommando met die vyand gehad het. Hierna het die burgers in verspreide groepies opgetree, terwyl genl. Louis Botha 'n groep van hulle in sy kommando opgeneem het. Hierdie klompie burgers het saam met genl. Botha aan verskillende botsings met die vyand deelgeneem. Op 7 Januarie 1901 was hulle teenwoordig met die gesamentlike poging van genls. Louis Botha en Ben Viljoen om Belfast te verower. Die aanslag is afgeslaan deur Smith-Dorrien. 1)

Teen die einde van Januarie 1901 het genl. French die eerste groot dryfjag op die hoëveld onderneem. 2) Die Engelse plan was om die hoëveldse kommando's teen die Swasiegrens vas te keer en uit te wis. Terselfdertyd moes die plase verwoes en die vrouens en kinders na konsentrasiekampe verwyder word. Die Engelse poging om die kommando's te vang het misluk. Genl. Botha het in die nag van 5 op 6 Februarie 1901 daarin geslaag om Smith-Dorrien by Chrissiesmeer 'n gevoelige slag toe te dien en uit die omsingeling te ontkom. 3)

Die uitwerking van hierdie groot dryfjag was dat sommige burgers moedeloos geword en vrywillig gaan oorgee het. 4) Van hierdie wankelmoediges het sommige selfs hulle
(hele

1) Amery : a. w., vol. V, bl. 123 e. v.

2) Ibid, bl. 158 e. v.

3) Ibid, bl. 168 e. v.

4) Ibid, bl. 180 e. v.

